

Disintegration Processes of the Second Polish Republic]. *Drogi integracji społeczeństwa w Polsce XIX–XX wieku*. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk. S. 193–215. [In Polish].

Stawecki, P. 2000. *Z badań nad dyscypliną, przestępczością i moralnością wojska Drugiej Rzeczypospolitej [From Research on Discipline, Crime and Morality of the Army of the Second Polish Republic]*. Warszawa. [In Polish].

Tomaszewski, J. 1975. W sprawie położenia materialnego Żydów polskich w latach 1918–1939 [On the Material Situation of Polish Jews in the Years 1918–1939]. *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*. № 2. S. 93–101. [In Polish].

Tomaszewski, J. 1989. Wokół obywatelstwa Żydów polskich (1918–1939) [About the Citizenship of Polish Jews (1918–1939)]. *Narody. Jak powstawały i jak wybijały się na niepodległość? Prof. T. Lępkowskiemu w sześćdziesiątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy przyjaciele, koledzy, uczniowie*. Warszawa. S. 504–519. [In Polish].

Tomaszewski, J. 1990. *Zarys dziejów Żydów w Polsce w latach 1918–1939 [An Outline of the History of Jews in Poland in the Years 1918–1939]*. Warszawa. [In Polish].

Tomaszewski, J. 2016. *Żydzi w II Rzeczypospolitej [Jews in the Second Polish Republic]*. Warszawa. [In Polish].

Wierzbieniec, W. 1996. *Spoleczność żydowska Przemysła w latach 1918–1939 [The Jewish Community of Przemyśl in 1918–1939]*. Rzeszów. [In Polish].

Wierzbieniec, W. 2003. *Żydzi w województwie lwowskim w okresie międzywojennym: zagadnienia demograficzne i społeczne [Jews in the Lviv Voivodeship in the Interwar Period: Demographic and Social Issues]*. Rzeszów. [In Polish].

УДК 94(477)+37.06«1920/1930»

DOI: 10.20535/2307-5244.58.2024.309247

Л. Р. Ігнатова

ORCID 0000-0001-5353-1970

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

L. Ignatova

*National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

**ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ
ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ
ДО СУЦІЛЬНОЇ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ В УСРР
(КІНЕЦЬ 1920-х — ПОЧАТОК 1930-х рр.)**

*Involvement of Students of Higher Technical Educational
Institutions in the Conduct of Complete Collectivization
in the USSR (Late 1920's — Early 1930's)*

У статті на основі проаналізованих архівних джерел та матеріалів періодики визначено основні завдання ідеологічної роботи, які ставилися перед студентами в період суцільної колективізації. Зазначається, що сту-

денти мали вести культурно-просвітницьку та ідеологічну роботу серед селян. Ідеться також про те, що під час перебування на селі студенти викривали класових ворогів. Шефам-студентам також доводилося надавати технічну допомогу, ремонтуючи сільськогосподарські знаряддя, оскільки вони перебували в неналежному стані. Навчання студентів на тракторних курсах, то налагодити цей процес не вдалося внаслідок їх незадовільної організації та матеріально-технічних проблем.

Ключові слова: студент, селянство, колективізація, шефська допомога, класовий ворог.

The areas of activity of student youth during the creation of collective farms in Ukrainian villages during the period of complete collectivization by the Bolshevik authorities were studied. It was emphasized that the main task of the students was to carry out ideological work among the peasants to establish the collective farm system as soon as possible. Students, Komsomol members, and party members went on business trips to collective farms, where they created libraries, formed circles, developed plans for the sowing campaign, participated in grain drives, and organized tractor convoys and machine-tractor stations. Official reports and press articles noted that, thanks to the students' help, many collective farms were transformed into exemplary ones.

The involvement of student youth in the process of collectivization was significant, particularly in the search for and exposure of class enemies, or «kurkuls», who, according to the Bolshevik leadership, obstructed general collectivization. Despite the eviction of kulaks from collective farms, establishing effective work was often hindered by a lack of seeds and livestock.

The analyzed efforts include organizing technical assistance for collective farms with the participation of students, such as fundraising for tractors and training through tractor courses. Challenges to these efforts included insufficient funds for organizing courses and a lack of interest from organizations in creating them.

It has been proven that the creation of collective farms occurred at an accelerated pace and was accompanied by repression against those who resisted the system. Student youth were tasked with conducting explanatory work among the peasants and aiding in the exposure of elements hostile to the Bolshevik government.

Keywords: student, peasantry, collectivization, boss's help, class enemy.

Запроваджуючи наприкінці 1920-х — на початку 1930-х рр. зміни в усіх сферах суспільного життя, більшовицьке керівництво велику увагу приділяло залученню в ці процеси найдинамічнішої частини суспільства — студентської молоді. Тому важливо дослідити роль студентів вищих технічних

закладів освіти у кардинальних змінах при розбудові нової радянської економічної моделі, зокрема їх участі в колективізації у сільському господарстві.

Суспільно-політичному та громадському життю радянських студентів, їх навчання та повсякденному життю у переломні 1920–1930-ті рр. присвячені дослідження О. Рябченко (Рябченко, О. 2012) та В. Прилуцького (Прилуцький, В. 2007). Залучення студентів педагогічних інститутів у формування тоталітарної системи розглядає в статті О. Комарніцький (Комарніцький, О. 2011). Вчений у монографії «Студенти-педагоги у модернізації вищої освіти радянської України у 1920–1930-х рр.» (Комарніцький, О. 2017) досліджує діяльність студентів педагогічних закладів не тільки в модернізації освіти, але й у загальноукраїнських кампаніях та добровільних товариствах у цей період. Участь молоді у колективізації в окремій статті розглядає О. Рябченко (Рябченко, О. 2019), В. Прилуцький (Прилуцький, В. 2000) висвітлює ставлення студентської молоді до методів, якими більшовицьке керівництво супроводжувало цей процес. Залучення студентів Київського політехнічного інституту до різних політичних кампаній 1929 р. висвітлюється в дослідженні С. Костишевої (Костишева, С. 2011).

Окремо слід згадати дисертацію О. Лаврут «Студентство Радянської України в 20-ті роки ХХ ст.»¹, де авторка в окремому розділі досліджує громадську діяльність студентів, зокрема допомогу в піднятті загального рівня населення, у виробничих процесах шляхом читання лекцій, доповідей, організації бібліотек, гуртків тощо.

Наукова новизна полягає в тому, що на основі архівних джерел і матеріалів періодики, що видавалась у закладах освіти, проаналізовано основні напрямки ідеологічної роботи, яку повинні були проводити студенти під час колективізації, визначено їх ефективність, а також надання технічної допомоги під час перебування на селі.

Джерельна база визначена цілями дослідження і складається з архівних документів та матеріалів преси, яка видавалась у вищих технічних закладах освіти й на сторінках якої було розміщено низку статей з цієї проблеми, що дає змогу дослідити основні напрямки діяльності студентів у колективізації в українському селі. Зокрема, було використано фонди Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, де зберігаються документи Наркомату освіти УСРР, та газети «К.П.І.», «Червоний енергетик», «За червоного фахівця» та «За червоні кадри», що видавалися при закладах освіти.

Методологія дослідження базується на принципі історизму та наукової об'єктивності. Основним методом дослідження означеної проблеми став аналіз друкованих і архівних джерел з досліджуваного періоду. Автор

¹ Лаврут О. О. Студентство Радянської України в 20-ті роки ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 — Історія України. Донецьк: Донецький національний ун-т, 2004.

дотримується історико-системного підходу при дослідженні феномену залучення студентства до ідеологічної роботи серед селянства у колективізації.

Мета статті: з'ясувати основні напрямки діяльності студентів вищих технічних закладів освіти в більшовицькій політиці суцільної колективізації в українському селі. Визначити ефективність ідеологічної роботи й можливості технічної допомоги при створенні колгоспної системи.

Після прийняття рішення про колективізацію на XV з'їзді ВКП(б) 1927 р., керівництво більшовицької партії в цьому процесі поклало великі сподівання на молодь, особливо комсомольську. 12 січня 1929 р. ЦК ВЛКСМ опублікував лист «Про похід за урожай». А вже через місяць цю ініціативу підтримав ЦК ВКП(б). Похід за урожай був однією з перших всесоюзних акцій комсомолу на селі. Студентська молодь активно залучалася до цього процесу.

Ще з грудня 1928 р. комсомольські осередки КПІ в рамках культурного зв'язку проводили в підшефних селах Бородянського району різноманітні акції: антиріздвяні кампанії, підготовка до перевиборів Рад, збирання книжок та грошей у фонд культурної допомоги селу¹.

Однак більшість студентів не була заінтересована в участі у товаристві «Шефство над селом», що викликало занепокоєння керівництва інституту. Зазначалося, що колектив КПІ не вів шефської роботи над селянами «не дивлячись на надзвичайну актуальність цього завдання в умовах соціалістичної реконструкції сільського господарства на базі індустріалізації і колективізації»².

У листопаді 1929 р. відбувся пленум ЦК ВКП(б), присвячений «соціалістичним перетворенням» у сільському господарстві. Пленум визнав недостатніма накреслені на XV з'їзді партії темпи колективізації. У виступах членів ЦК ВКП(б) висловлювалася думка про доцільність проведення її протягом року³. Пленум також вислухав і обговорив доповідь С. Косіора «Про сільське господарство України і про роботу на селі». У постанові підкреслювалося, що УСРР має розвинутішу матеріально-технічну базу порівняно з іншими регіонами для перетворень у сільському господарстві.

5 січня 1930 р. з'явилася постанова ЦК ВКП(б) «Про темпи колективізації і заходи допомоги держави колгоспному будівництву»⁴. Україна була віднесена до регіонів де колективізацію планувалося закінчити восени 1931 р., або навесні 1932 р.

¹ Студ. ФЕШУ В. Баліцький. Шефство. Наша допомога селу // К.П.І. 1929. 1 березня. № 76. С. 4.

² Треба стати агітпропом індустріалізації // К.П.І. 1930. 13 лютого. № 97. С. 1.

³ Історія колективізації сільського господарства Української РСР. 1917–1937. Збірник документів і матеріалів. У 3 т. Т. 2: Здійснення суцільної колективізації на Україні 1927–1932 рр. / Упоряд: І. Х. Ганжа, О. О. Кривошеєва, Г. М. Михайличенко, Н. І. Ткач, С. П. Шаталіна, І. Л. Шерман. Київ: Наукова думка, 1965. С. 217–223.

⁴ Історія колективізації сільського господарства Української РСР. 1917–1937. Збірник документів і матеріалів. У 3 т. Т. 2: Здійснення суцільної колективізації на Україні 1927–1932 рр. / Упоряд: І. Х. Ганжа, О. О. Кривошеєва, Г. М. Михайличенко, Н. І. Ткач, С. П. Шаталіна, І. Л. Шерман. Київ: Наукова думка, 1965. С. 236–238.

Основним завданням у становленні колгоспної системи радянські органи влади ставили боротьбу з усіма незгодними. В одному з документів управління політосвіти Наркомосу УСРР наголошувалося, що «широкий розвиток колгоспного руху відбувається в обстановці загострення класової боротьби на селі та зміни її форм і методів. Поруч посилення одвертої боротьби глитайства проти колективізації, яка доходить до одвертого терору (убивства, підпали, шкідництво) глитаї чимраз частіше переходять до замаскованих і прихованих форм боротьби та експлуатації, пролазячи у колгоспи й навіть до органів управління колгоспів, щоб розкласти й зруйнувати їх всередині. В умовах загостреної класової боротьби особливої ваги набуває послідовне здійснення заходів боротьби з псевдо колгоспами, які правлять за спосіб приховання та знаряддя глитайських елементів села»¹.

У справі соціалістичної перебудови сільського господарства партія сподівалася на робітничий клас, комсомольську й студентську молодь. Тисячі студентів організовували бригади, виїжджаючи на село ремонтувати сільськогосподарські машини та реманент, брали участь у збиранні врожаю, в хлібозаготівлях, організації тракторних колон, МТС і колгоспів.

Основну ідеологічну роботу серед селянської молоді щодо створення колгоспів мали проводити комсомольські осередки. У матеріалах про роботу Управління політосвіти Наркомосу УСРР «Передвиборча кампанія і робота сільбудів. Участь комсомолу в політосвітній роботі на селі» зазначалося, що «останніх часів комсомольські осередки на селі розгорнули досить велику й жваву роботу щодо обслуговування культурною роботою молоді. Звичайно вони не обмежують лише роботою в масах молоді, але й поширюють свій культурний вплив на доросле селянство. Всю таку роботу осередки проводять в сільбудах і хатах-читальнях, посівши в них значне місце»².

Відповідні заклики до студентів друкувалися в інститутській пресі. У зв'язку з тим, що «класовий ворог на звузжених позиціях збільшує свій опір. Пролізаючи до колгоспу, а іноді й до керівництва ним, розкрадаючи та розбазарюючи хліб, порушуючи податкову політику, він скавучить про нереальність планів, проводить розкладницьку роботу, перекручує лінію партії, зриває справу організації господарств, зміцнення колгоспів»³. Студентам пропонувалося брати активну участь у політиці колективізації, наголошувалося, що ніхто з них не може бути осторонь тієї класової боротьби, що точилася на селі.

Отже, студенти вищих технічних закладів освіти активно залучалися до цього процесу. В січні 1931 р. Одеський фізико-хіміко-математичний інститут направив у села під час зимових канікул 68–70 студентів, попе-

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (Далі — ЦДАВО України). Ф. 166. Оп. 8. Спр. 280. Арк. 66–73.

² ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 8. Спр. 280. Арк. 106–108.

³ Боротьбі за хліб — увага // Червоний енергетик. 1932. 23 грудня. № 38 (80). С. 1.

редньо провівши з ними навчання (Рябченко, О. 2019, с. 76). Перед студентами Київського хіміко-технологічного інституту (далі — КХТІ) ставилося завдання зібрати загальноосвітню літературу й усіляко допомагати громадській організації для розгортання своєї роботи¹. Восени 1931 р. бригада шефів КХТІ звітувала про свої досягнення в підшефному селі Бугаївка Васильківського району. Наголошувалося на тому, що «завдяки напруженій праці, завдяки творчій ініціативі колгоспників на основі соцзмагання та ударництва, а також культурній, ідейній та матеріальній допомозі шефів, темпи роботи у підшефному селі не відстають від темпів розвитку цілого Союзу»².

Оскільки велика увага у шефській роботі на селі в інституті відводилася ідеологічній пропаганді, тому в багатотиражній газеті «За червоного фахівця», що видавалася у КХТІ, перша шпальта була присвячена участі студентів у весняній посівній 1933 р., про що свідчать заголовки статей: «Всі зусилля КХТІ — на цілковите забезпечення весняної сівби в нашому районі», «Уцент розтрощити опір недобитого ворога на селі — забезпечити виконання планів весняної сівби», «Пролетарський провід селом — на вищий щабель». Основна суть цих закликів зводилася до «забезпечення засівкампанії четвертої більшовицької весни є зараз основна робота парторганізації та громадськості КХТІ та що вся інша робота повинна бути їй підпорядкована»³.

А в дописі С. М. Сіренка «Всю увагу весняному засівові» наголошувалося на ролі партколективу інституту в сільгоспкампанії у підшефному Оратівському районі на Уманщині. Для цього «на організацію колгоспної маси, на допомогу в боротьбі з класовим ворогом, на підсилення класової чутливості та пильності партколективів КХТІ виділяє зі свого складу найкращих партійців-більшовиків»⁴.

У підшефних колгоспах представники інституту очолювали партійні комітети: Клименко працював 6 місяців секретарем партосередку в колгоспах сіл Юшківці й Фронтівки Оратівського району; Спектров — парторгом колгоспу «Червоний прикордонник» Городницького району; Гріншпон — парторгом колгоспу ім. Ворошилова Олевського району; Савицький — 3,5 місяця секретарем колгоспного КСМ осередку с. Оріхово Коростишівського району. Зазначалося, що під їхнім керівництвом колгоспи перетворювалися на зразкові й першими виконували хлібоздачу, раніше від запланованого закінчували сівбу⁵.

¹ М. Наше підшефне село // За червоного фахівця. 1931. 4 квітня. № 9 (13). С. 4.

² Бригада шефів. День колективізації та врожаю // За червоного фахівця. 1931. 22 жовтня. № 17 (22). С. 1.

³ Уцент розгромити опір недобитого ворога на селі — забезпечити виконання планів весняної сівби // За червоного фахівця. 1933. 2 квітня. № 4 (49). С. 1.

⁴ Сіренко С. М. Всю увагу весняному засівові // За червоного фахівця. 1933. 2 квітня. № 4 (49). С. 4.

⁵ Лице комсомолу на селі // За червоного фахівця. 1933. 29 жовтня. № 12 (57). С. 3.

Активну пропагандистську роботу на селі проводили студенти Київського енергетичного інституту (далі — КЕІ). 29 березня 1931 р. до підшефного села Горбовичі разом з представником Червоної Армії виїхала бригада студентів. За три дні перебування в селі вони організували низку гуртків, провели підготовчу роботу до організації «Червоного кутку» у полі під час сівби та літніх робіт, організували ініціативну комсомольську групу й призначили керівника піонерського загону¹.

Студенти інституту активно збирали книжки для села «у виконання постанови ЦК ВЛКСМ». Було створено спеціальну комісію, а всім фаховим комсомольським осередкам пропонувалося виділити фахові трійки з урахуванням, щоб від кожного курсу було по одній особі, пропонувалося з 15 по 18 травня провести 10-хвилинні мітинги про збирання книжок².

Студенти КЕІ в підшефному Новоград-Волинському районі утворили виробничі бригади, склали виробничі плани по чотирьох колгоспах, скликали виробничі наради, приділяли увагу тракторному парку, готували, або вже починали сівбу.

Особливо відзначився Ніколаєв, який проводив масову роз'яснювальну роботу серед селян колгоспу ім. Петровського, куди «для зміцнення» переселили демобілізованих червоноармійців³.

Також комсомольський осередок інституту в рамках допомоги підшефному району відправив комсомольців-ударників працювати на ланах і в колгоспах на складанні річних виробничих фінансових планів роботи, «правильного розташування комсомольських сил на всіх ланках роботи».

Комсомольський комітет КЕІ провів нараду всіх групоргів та членів бюро фахових осередків, на якій було порушено питання про допомогу підшефному району, намагаючись у такий спосіб наголосити на необхідності допомоги колгоспам у засівкампанії та участі кожного студента-комсомольця в цій справі⁴.

Активну участь у соціалістичній перебудові села брав не тільки студентський, але й професорсько-викладацький склад Київського машинобудівного інституту (далі — КМБІ). Так, загальні збори викладачів і аспірантів інституту проголосили про активну участь у культпоході «За засів, за врожай». Зазначалося, що окрім тих учасників засівної кампанії, яких інститут уже відправив, створивши бригади з викладачів соціально-економічної кафедри на чолі з завідувачем кафедри, і які вже виїхали на село, збори доручають бюро СНР та бригаді соцзмагання й ударництва виділити в роз-

¹ Мельников М. За зв'язок з селом // Червоний енергетик. 1931. 5 квітня. № 7 (24). С. 4.

² Постанова бюро КСМ комітету КЕІ про збирання книжок для села // Червоний енергетик. 1932. 21 травня. № 20 (62). С. 4.

³ Шамкуц. Працюють по-більшовицькому // Червоний енергетик. 1933. 18 квітня. № 10 (91). С. 4..

⁴ Котеленець. Комсомол на передові ланки // Червоний енергетик. 1933. 10 квітня. № 9 (90). С. 2..

порядження обласного штабу ще дві бригади зі складу професури та аспірантури інституту¹.

КМБІ разом з заводом ім. Лепсе був прикріплений для шефської роботи до Христинівського району Київської обл. Завдання, які ставилися перед шефами — «надати соціалістичну взаємодопомогу колгоспам і трудящим одноосібникам в галузі соціалістичної перебудови села», а також «боротьба з паразитичними елементами на селі, організація праці, зміцнення трудової дисципліни, боротьба із знеосібкою, відповідальність за окремі ділянки роботи і за господарство в цілому»².

В рамках ідеологічної кампанії викладачі й студенти КМБІ надіслали до управи Київської ОблЗУ листа, в якому повідомляли про рішення провести літні канікули на практичній роботі — «допомогти соціалістичному землеробству». Професори Штерман, Куліковський, Рашеев, доценти Сердюков, Бриф, Баклан, аспіранти Черницький, Петров, Савін, Бардієр, Чеботарьов і 17 студентів просили направити їх до районів Уманської групи, де вони працюватимуть поруч із рядовими колгоспниками у виробничих бригадах МТС, МТМ і роботу поєднують з тими знаннями, які в них є і які корисні для розвитку сільського господарства³.

Після прийняття 1 лютого 1930 р. постанови ЦВК та РНК СРСР «Про заходи по зміцненню соціалістичної перебудови сільського господарства в районах суцільної колективізації і по боротьбі з куркульством»⁴ шефська допомога на селі полягала ще й у пошуках прихованих куркулів, які, на думку більшовицького керівництва, проникали до колгоспів. Усі невдачі колективізації списувалися на опір класових ворогів. У передовій статті газети КЕІ наголошувалося, що на студентство покладається завдання під час канікул, коли вони будуть на селі, в колгоспі «не бути осторонь тої класової боротьби, що точиться тепер на селі». В цій пропагандистській роботі зі студентами наголос робився на тому, що класовий ворог збільшує опір, «пролізаючи до колгоспу, а іноді й до керівництва ним, розкрадаючи та розбазарюючи хліб, порушуючи податкову політику, він скавучить про нереальність планів, проводить розкладницьку роботу, перекручує лінію партії, зриває справу організації господарств, зміцнення колгоспів»⁵. Як приклад такої боротьби наводилася робота об'єднаної бригади газет «Червоний енергетик» і «Більшовик», яка перебувала на селі 15 днів. Зазначалося, що за цей час виїзній редакції пощастило виявити класовий настрої села Гоголева і контрреволюційний саботаж куркуля, який чинив шалений опір у виконанні господарсько-політичних кампаній⁶.

¹ За засів, за врожай // За червоні кадри. 1932. 18 березня. № 8 (129). С. 1.

² П-сью. Поставимо шефство на належну височінь // За червоні кадри. 1933. 15 квітня. № 4 (142). С. 3.

³ До управи Київської ОблЗУ // За червоні кадри. 1933. 29 червня. № 11 (148). С. 3.

⁴ Історія колективізації сільського господарства Української РСР. 1917–1937. Т. 2. С. 244–245.

⁵ Боротьбі за хліб — увага // Червоний енергетик. 1932. 23 грудня. № 38 (80). С. 1.

⁶ Характеристика роботи виїзної редакції // Червоний енергетик. 1932. 23 грудня. № 38 (80). С. 4.

Студенти КЕІ допомагали налагоджувати колгоспну роботу в селі Орени, яке вважалося найвідсталішим у підшефному районі. Село й колгосп «Шлях Леніна», створений у ньому, наводились як приклад того, що тут «класовий ворог», пролізши на керівні посади, розвалив колгосп і зірвав посівну. Вїзна сесія облнарсуду розглянула справу «шкідницької зграї», яка систематично розкрадала врожай, записувала трудодні куркулям, знищила поголів'я коней та ін. Шефська робота після цього полягала в підвищенні трудової дисципліни («раніше виходили на роботу о 10, 12. год. ранку, а тепер усі виходять на роботу о 6 год. ранку»), розробленні розпорядку дня в колгоспі, складанні плану посіву ярових тощо. Шефи-студенти також вели агітацію в колгоспі — створили червоний куток, друкували великотиражку¹.

Активно шукав класових ворогів у підшефному Христинівському районі та КМБІ. Повідомлялося, що в селах Ботвинівка, Талалаївка та Севаст'янівка було викрито «глитаїв, ледарів — зривачів весняної сівби». Викрили й представників району, які своєю право-«лівацькою» практикою підривали боротьбу за сівбу².

Так, у колгоспі «Червона зірка» села Талалаївка було «викрито» в керівництві петлюрівця Кавуна, завідувачем господарства там поставили попа. Відзначалося, що на початку 1932 р. до колгоспу «писалися» не для роботи, а для розвалу його, — «туди пролазили петлюрівці, попи, куркульські агенти та інші шкідники». Старе керівництво 1933 р. було вигнано з колгоспу та притягнуто до суду.

Головним же завданням шефської роботи визначалося — «керувати як слід, так як партія каже, як чітко було сказано в промові тов. Сталіна про роботу на селі, не вносячи своїх коректив»³.

Майже аналогічною була історія в підшефному КХТІ селі Жорнівка Васильківського району. Там у результаті «рішучої боротьби за генеральну лінію партії, б'ючись з куркулями, підкуркульниками та опортуністами, проводячи масово-виховну роботу» вдалося хлібозаготівлю січневого 1932 р. плану виконати на 100%, збирання засівного фонду — на 75%, усупільнення худоби — на 75%. У дописі наголошувалося, що досягти таких успіхів вдалося завдяки тому, що з колгоспу вигнали 4 куркульські господарства, зокрема голову колгоспу Харитона Кучменка, «як куркульський елемент, що своєю роботою підривав виконання господарсько-політичних завдань». Виключено було з комсомолу та знято з керівної роботи Івана Соловія, який був головою колгоспу після Кучменка й теж «злигався з куркулями та підкуркульниками, пиячив та розбазарював хліб, давав підводи куркулям вивозити картоплю з села». Тому голова сільради в дописі до газети

¹ Кадомський. КЕІ на засівній // Червоний енергетик. 1933. 8 травня. № 12 (93). С. 1.

² Вісті з підшефного району // За червоні кадри. 1933. 1 травня. № 5 (143). С. 4.

³ Гак. Лист з підшефного села // За червоні кадри. 1933. 1 травня. № 5 (143). С. 4

закликав шефські колективи посилити роботу на селі, підняти політвиховання на належну висоту¹.

Але й після такого «викриття», справи в підшефному селі залишалися вкрай складними. Шефбригада КХТІ виявила багато хиб у роботі колгоспу. Так, було встановлено, що сільськогосподарський реманент на 60% непридатний до вжитку та потребує ремонту, а решта так відремонтована, що два дні роботи виведуть його з ладу.

Зазначалося також, що підготовка до засіву йде повільно: нема насіння картоплі, капусти, низки інших городніх культур. Тяглова сила, особливі коні, в кепському стані. Загалом управа колгоспу «по-опортуністичному господарює», що з'ясувалося на виробничій нараді 8 березня 1932 р., коли затверджували плани засіву: «не тільки рядові колгоспники, а навіть члени правління колгоспу, підпадаючи під куркульський вплив старалися і зменшували норми».

Тому в боротьбі з такими «куркульськими впливами» шефська бригада скликала «жіночі збори, загальні збори пленума СР в купі з управою колгоспу, де стояли питання 3-ї більшовицької весни»².

Аналогічною була ситуація в селі Осичному. Одна з проблем — організація та склад бригад. Шефська бригада з КХТІ зазначала, що в бригаді з 72 осіб — працює лише 11, інші за бригадами тільки рахуються, але не працюють. Але основна проблема — «недобитки класового ворога», в бригаді нібито працюють особи, яких виключено з колгоспу. Та навіть на керівних посадах є «куркульські нащадки». Тому шефи взялися за налагодження справ: «Довели план засіву до бригади. Провели збори бригадирів, конюхів. Згуртували актив. Переглянули та почистили бригади від балаясту та куркулів». Вимагаючи нещадно боротися з класовим ворогом, який «довів колгосп до розвалу», бригада шефів доповідала про свою роботу: було зібрано матеріал на тих селян, яких вважали куркулями, випускалися стінні газети, де викривали «ледарів-прогульників»³.

Більшовицьке керівництво намагалося за допомогою студентів організувати й технічну допомогу при організації колгоспів. Так, у лютому 1929 р. комсомольський актив КПІ ухвалив збудувати тракторну колону імені Пролетарського студентства. Але це зводилося до збирання коштів на колону зі студентів і професорсько-викладацького складу (Костилова, С. 2011, с. 97–98).

Проте шефи-студенти намагалися надати необхідну технічну допомогу. У лютому 1929 р. за ініціативи комсомольського осередку КПІ в підшеф-

¹ Про виконання господарсько-політичних завдань у підшефному селі Жорнівці // За червоного фахівця. 1932. 20 березня. № 4 (31). С. 4.

² Бригадир Чернобаев. Шефбригада хеміко-технологічного інституту в підшефному селі Жорнівці, Васильківського району // За червоного фахівця. 1932. 20 березня. № 4 (31). С. 4.

³ Виїзна редакція Рабін. Сівба в Осичному // За червоного фахівця. 1933. 29 квітня. № 6–7 (51–52). С. 2.

ні села Білогородка й Шпички виїхали 2 бригади (14 чоловік) для ремонту техніки, а на навчально-механічному заводі студенти відлили необхідні для ремонту тракторні частини¹. Студенти механічного факультету разом з робітниками заводу 43 виїхали до підшефного села Нижня Дубишня Жукінського району де ремонтували інвентар². КХТІ спеціально виділив ремонтну бригаду для підшефного району, оскільки було встановлено, що 60% сільськогосподарського реманенту непридатно для роботи³

Харківський машинобудівний інститут у лютому — березні 1933 р. відправив 152 студентів для виконання різних завдань у колгоспах, у т. ч. 81 студента — для роботи у МТС (Рябченко, О. 2019, с. 77).

Після пленуму ЦК КП(б)У (5–7 лютого 1933 р.)⁴, на якому прозвучала критика роботи парторганізації республіки, яка «не справилися з покладеним на них партійним завданням щодо організації хлібозаготівель і виконання плану хлібоздавання, не вважаючи на триразове скорочення і без того скороченого плану»⁵ партійне керівництво КЕІ зробило заяву про те, що інститут «вже зараз перетворює настанови пленуму на конкретні заходи у справі підготовки та проведення весняної сівби»⁶. У відповідь на постанову обкому КП(б)У від 22 лютого 1933 р. про створення загону з 1000 трактористів для посівної, міський партійний комітет прийняв постанову: «Мобілізувати з кращих комуністичних і комсомольських висококваліфікованих робітників механіко-електропідприємств Києва та з студентів старших курсів вишів і технікумів 1000 чоловік, як трактористів, на час проведення засівкампанії»⁷. КЕІ виділив 100 чоловік кращих студентів-добровольців, які здатні «не тільки виконувати норми, що існують, але й забезпечити поточний ремонт тракторів, догляд за ними, утримування їх у гарному вигляді»⁸.

Проте налагодити нормальне навчання студентів на тракторних курсах не вдалося. Вже в середині березня постало питання, що на курсах трактористів на практичне ознайомлення з роботою на тракторі відведено лише

¹ Хроніка походу за урожай // К.П.І. 1929. 15 березня. № 77. С. 3.

² Допоможемо селу // К.П.І. 1929. 17 жовтня. № 89. С. 2.

³ Шефбригада хеміко-технологічного інституту в підшефному селі Жорнівці, Васильківського району // За червоного фахівця. 1932. 20 березня. № 4 (31). С. 4.

⁴ Історія колективізації сільського господарства Української РСР. 1917–1937. Т. 3. Змінення і дальший розвиток колгоспного ладу на Україні 1933–1937 рр. / Ред. кол.: І. Х. Ганжа, Є. П. Шаталіна, І. Л. Шерман; Упоряд: І. Х. Ганжа, В. Г. Панкратьєва, Н. І. Ткач, Є. П. Шаталіна, І. Л. Шерман. Архівне управління при Раді міністрів УРСР; Інститут історії Академії наук УРСР; Центральний державний архів Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР. Київ: Наукова думка, 1971. С. 44–54.

⁵ Ухвали пленуму ЦК КП(б)У перетворюємо в дію // Червоний енергетик. 1933. 7 березня. № 6 (87). С. 1.

⁶ Ухвали пленуму ЦК КП(б)У перетворюємо в дію // Червоний енергетик. 1933. 7 березня. № 6 (87). С. 1.

⁷ Ухвали пленуму ЦК КП(б)У перетворюємо в дію // Червоний енергетик. 1933. 7 березня. № 6 (87). С. 1.

⁸ Ухвали пленуму ЦК КП(б)У перетворюємо в дію // Червоний енергетик. 1933. 7 березня. № 6 (87). С. 1.

2 год. Натомість у теоретичній частині заплановано серед іншого вивчення таких фізичних понять як сила, робота тощо¹.

А в квітні повідомлялося, що близько третини часу було витрачено марно — годинами зривалися лекції через відсутність лекторів. На опанування їзди на тракторі було виділено по 2 год., однак практично їздили студенти лише 15 хв. Незадовільною вважали й кількість годин на такі предмети як сільськогосподарські машини (по 4 год. на плуги та сівалки). Невдоволення викликала й кількість годин навчання на день — 30 та 31 березня навчання проводилося тільки до 12 год., а на початку квітня зовсім не було навчань².

Про проблеми в запровадженні тракторних курсів повідомлялося й у офіційних документах. Так, у «Зводці № 2» Управління політосвіти Наркомосу УРСР щодо «Виконання директив листопадового пленуму ЦК НКП щодо підготовки кадрів (шляхом заочного навчання). Заочні тракторні курси» зазначалося, що «Однією з найважливіших причин, що ставить під загрозу справу підготовки кадрів шляхом заочного навчання й недосить форсірованого темпу розгортання роботи курсів, є інертність й незацікавленість в роботі курсів окремих організацій та підприємств...

Крім того, нормальній роботі курсів та плановому запровадженню в життя навчального процесу, — перешкоджають відсутність коштів та матеріальної допомоги з боку зазначених організацій. Нормальній роботі курсів та переведення навчального процесу з курсантами перешкоджає також відсутність приміщення, що не дає жодної можливості запровадити всі оперативно-технічні завдання курсів»³.

Отже, наприкінці 1920-х — на початку 1930-х рр. із запровадженням колективізації на студентів вищих технічних навчальних закладів поклалися додаткові обов'язки — вони повинні були проводити роз'яснювальну роботу серед селян, створювати клуби, гуртки, бібліотеки. Шефи-студенти брали участь в утворенні виробничих бригад, складанні планів роботи колгоспів. Разом з тим студенти-комсомольці мали викривати «ворожі» елементи на селі, так званих «куркулів», а незгодних із примусовою колективізацією. Надавали студенти також і технічну допомогу підшефним районам, зокрема в ремонті сільськогосподарської техніки. Проте створити тракторну колону й налагодити навчання на тракторних курсах не вдалося внаслідок браку коштів та інтересу з боку організацій та підприємств. А отже, більшовицьке керівництво в основному використовувало студентів для ідеологічних кампаній у політиці «великого перелому» та «докорінної перебудови суспільства».

¹ Мільзон. А трактор де? // Червоний енергетик. 1933. 18 березня. № 8 (89). С. 2.

² Тракторист. Дати тракторові гідних керманічів // Червоний енергетик. 1933. 10 квітня. № 9 (90). С. 1.

³ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 8. Спр. 280. Арк. 82–83.

Комарніцький, О. 2011. Журнал «Студент революції» про навчальну та громадську діяльність студентства вищих педагогічних навчальних закладів України (1930–1933 рр.). *Краєзнавство*. № 4. С. 32–37.

Комарніцький, О. Б. 2017. *Студенти-педагоги у модернізації вищої освіти радянської України у 1920–1930-х рр.*: монографія. Кам'янець-Подільський: Рута.

Костилева, С. О. 2011. *Історія КПІ крізь призму інститутської преси. Рік 1929*. Київ: НТУУ «КПІ».

Прилуцький, В. 2007. Участь студентства УСРР в суспільно-політичному та культурному житті в 1920-ті роки. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*: Міжвід. зб. наук. пр. Вип. 16 (2). С. 147–162.

Прилуцький, В. 2000. Опір молоді політиці правлячого режиму в УСРР в період утвердження тоталітарного ладу (1928–1936 рр.). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. Вип. 5. С. 152–184.

Рябченко, О. 2012. *Студенти Радянської України 1920–1930-х років: практики повсякденності та конфлікти ідентифікації*. Харків: ХНАМГ.

Ryabchenko, O. 2019. Young People Mobilizing for Participation in Communistic Transformations in Rural Areas During the Years of the Collectivization and Holodomor. *Український історичний журнал*. № 3. Р. 74–92.

Komarnits'kyu, O. 2011. Zhurnal «Student revolyutsiyi» pro navchal'nu ta hromads'ku diyal'nist' studentstva vyshchyykh pedahohichnykh navchal'nykh zakladiv Ukrainy (1930–1933 pp.). [«Student of the Revolution» Magazine about the Educational and Social Activities of Students of Higher Pedagogical Educational Institutions of Ukraine (1930–1933)]. *Krayeznavstvo*. № 4. S. 32–37. [In Ukrainian].

Komarnitskyi O. B. 2017. *Studenty-pedahohy u modernizatsii vyshchoi osvity radianskoi Ukrainy u 1920–1930-kh rr.* [Students-Educationalists in Modernization of Higher Education of Soviet Ukraine in 1920–1930's]: monohrafiya. Kamianets-Podilskyi: Ruta. [In Ukrainian].

Kostyleva, S. O. 2011. *Istoriya KPI kriz' pryzmu instytut's'koyi presy. Rik 1929*. [History of KPI through the Prism of the Institute Press. Year 1929]. Kyiv: NTUU «KPI». [In Ukrainian].

Prylutskyi, V. 2007. Uchast studentstva USRR v suspilno-politychnomu ta kulturnomu zhytti v 1920-ti roky [Participation of Ukrainian Soviet Socialist Republic Students in Socio-Political and Cultural Life in the 1920s.]. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky*: Mizhvid. zb. nauk. pr. Vyp. 16 (2). S. 147–162. [In Ukrainian].

Pryluts'kyi, V. 2000. Opir molodi politytsi pravlyachoho rezhymu v USRR v period utverdzhennya totalitarnoho ladu (1928–1936 rr.). [Youth Resistance to the Politics of the Ruling Regime in the USSR during the Establishment of the Totalitarian Regime (1928–1936)]. *Problemy istoriyi Ukrainy: fakty, sudzhennya, poshuky*. № 5. S. 152–184. [In Ukrainian].

Riabchenko, O. 2012. *Studenty Radianskoi Ukrainy 1920–1930-kh rokov: praktyky povsiakdennosti ta konflikty identyfikatsii* [Students of Soviet Ukraine in the 1920s and 1930s: Everyday Practices and Conflicts of Identification]. Kharkiv: KhNAMH. [In Ukrainian].

Ryabchenko, O. 2019. Young People Mobilizing for Participation in Communistic Transformations in Rural Areas During the Years of the Collectivization and Holodomor. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*. № 3. S. 74–92. [In Ukrainian].